

informační přednáška 101 u příležitosti MBV, září 1965 — Brno

— *Využití elektroakustických zařízení v moderní měřicí technice*, přednáška 43 u příležitosti MBV, září 1965 — Brno

Miroslav Malík

Týmová práce v sociologii

Dnes již téměř kategorický požadavek účasti specialistů z mnoha vědních oborů na sociologickém výzkumu a na tvorbě sociologické metodologie vyplývá nutně nejen z šíře a složitosti problematiky samé, ale z naléhavé potřeby konkrétních, pozitivních výsledků výzkumné práce pro potřeby ovlivňování, regulace a event. řízení společenských procesů — vyplývá z faktu společenské a politické angažovanosti sociologie nejen u nás, ale v současnosti na celém světě.

Na počátku úvahy je nutné opustit názor, že tým (working team) je pouhou pracovní skupinou, volným sdružením odborníků nebo organizovaným oddělením, jemuž je svěřen k řešení relativně komplexní problém. Dekompozice takového názoru je nezbytným a základním předpokladem k vytváření reálných předpokladů týmové práce na našich výzkumných vědeckých a pedagogických pracovištích. Týmová práce je svoji strukturou, organizací a funkcí logickým důsledkem extenzivního vývoje vědy a s ním souvisejícího mnohem extenzivnějšího vývoje problémů. Účelem práce v týmu je vymezit vliv interdisciplinárnosti celé řady oblastí problémů, soustředění intelektuálních možností a schopností jednotlivých odborníků, formulace teoretických modelů a systémů, které by bylo možné aplikovat na různé obory sociologických problémů a s jejichž užitím by bylo možné sjednotit metodiku různých společenskovědních disciplín zkoumajících různé fáze a úrovně cílového chování společenských systémů; vytvářet teoretické (logicko-matematické, formální) předpoklady pro formulaci teorie převodníků, která by poskytla jednotný kodifikační systém umožňující převod míry procesů z jedné kvantitativní úrovně na jinou; koordinovat (zejména metodologické, teoretické) úsilí v jednotlivých oborech a omezovat jeho duplicitu; usilovat o integraci vědecké metodiky intenzivní komunikací zpráv a informace mezi specialisty a podřízovat těmto zásadám výchovu nové vědecké generace. Je ovšem samozřejmě možné formulovat funkce a účel týmů, které mohou vznikat přechodně k řešení rozsáhlých konkrétních úkolů, avšak jejich specifika bude nutně odvozována z účelů obecných, z potřeb celého oboru, neboť tým představuje vždy poměrně vysokou koncentraci vědecké a intelektuální kapacity, jejíž nedostatky nelze nikdy považovat za přechodný. Kromě toho je v současné době vhodné uvažovat především o týmové práci s metodologickou problematikou.

Důvody k práci v týmech lze stručně charakterizovat těmito aktuálními potřebami:

1. potřebou získat možnost zahrnout do analýzy životních projevů společenských systémů ty faktory, které složitě ovlivňují chování sociálních systémů a které jsou dosud předmětem speciálního studia mnoha různých společenských a přírodních věd (populační genetika, biologie, psychologie, demografie, ekonomie, neurofyzologie, psychopatologie, eugenika, antropologie, historie, geologie, politika atd.), a vytvořit tak metodologické podmínky pro komplexní analýzu úloh daného typu;
2. potřebou formalizovat společenské procesy (nebo alespoň jejich podstatné proměnné) za účelem žádoucí matematizace a vytvořit tak podmínky k formulaci exaktních metod, které jsou postulovány potřebou komplexního zpracování rozsáhlé a extenzivní parametrické variety, charakterizující cílové chování společnosti a její evoluci;
3. potřebou vytvořit podmínky pro realizaci takových modelů (technických a matematických), které by umožnily experimentální výzkum a ověřování závislosti jednotlivých elementů a funkcí vyšetřovaných systémů, ježmuž přímému zkoumání jsou reálné procesy nepřístupné.

Uvedené důvody k zavádění týmové práce vyplývají z heuristického aspektu sociologie a z aspektů politických, z potřeb praxe. Týmovou prací je tak možné usilovat o postupnou tendenci k formulaci teorie předmětu, teorie společenských systémů.

Zdá se pravděpodobné, že požadavkům vyplývajícím ze shora uvedených důvodů bude patrně možno adekvátně vyhovět pojetím společenského systému, jeho chování a životních projevů jako systému kybernetického. To samo o sobě však naznačuje orientaci nejen ve výběru jednotlivých pracovníků týmu, jejich specializace, a strukturu týmové organizace, ale i potřebu adekvátního vyjádření této tendence ve výuce a v osnovách škol, seminářů, kursů apod.

Je stále zřejmější, že úspěšné analytické poznávání společenských procesů není výhradně věcí jednotlivých sociologických škol, jejichž nedostatečnost je vyjádřena výměrem zkoumaných předmětů a metod zkoumání. Jedním z hlavních důvodů, který nutí k soustředění pozornosti na metodologii společenských věd v souvislosti s možnostmi týmové práce, je velká šíře moderní vědy a problematiky, kterou zahrnuje a již směřuje ke stále užší specializaci. To umožňuje nebývalou hloubku a preciznost poznání, ale současně to představuje nebezpečí ztráty přehledu a kontaktu s příbuznými obory. Kromě toho dává tato tendence nutně vzniknout celým oblastem problémů, které jsou z dnešního hlediska (podle současné klasifikace věd a jim příslušajících vymezení předmětů zkoumání) interdisciplinární, což je především ve společenských vědách příčinou častých nedorozumění a komplikací ve vývoji a orientaci sociologické metodologie. Proto se jeví

nalezení správné a úměrné syntézy všech aspektů, z nichž jsou člověk a společnost až dosud studovány, jako prvořadý problém, mající rozhodující význam pro další vývoj metodologie, a jako takový by se měl stát účelem činnosti týmu.

Vědecký přístup k problematice předmětu společenských věd má proto nutně komplexní charakter a na jeho studiu se prakticky podílí celá moderní věda. Problematika společenskovědních disciplín je při tom prakticky totožná, protože všechny zkoumají často tytéž procesy nebo jejich jednotlivé fáze, jimiž ve své evoluci plynule procházejí, ovšem z různých aspektů. Proto nutně všechny jednotlivé předmětné disciplíny tvoří systém, jehož struktura (i přes svou relativní proměnlivost nebo relativní stálost) je v zásadě obrysem zkoumané reality — odpovídá v podstatě její logice, její vnitřní organizaci. Časté i méně časté změny v této struktuře věd jsou vyvolávány modifikujícími potřebami praxe, která je zejména v případě sociologie aspektem velmi důležitým. Proto také struktura týmu odpovídá struktuře vědeckých poznatků, a její změny jsou odrazem změn v poznání, přechodně modifikované konkrétními potřebami a povahou úloh, které řeší. Evoluce jednotlivých specializovaných disciplín komplexního systému věd je tak spojitá a závislá na situaci vědních oborů nejbližše souvisejících a tak vlastně vytváří jakousi potenciální osnovu, která se aktualizuje strukturou týmu. Tento aspekt pak odlišuje tým od ostatních forem skupinové spolupráce. Kromě toho je logickým důsledkem společenského původu poznání, který je jedním z důležitých faktorů struktury a funkce týmu.

Sociální skutečnost, jako obecný předmět sociologického zájmu, představuje hierarchii různých hladin procesů s velmi různou úrovní organizace svého vývoje. Vlastní proces evoluce je extenzivní v širokém časoprostorovém kontinuu — od úrovně molekulární (genetické) až po úroveň organizace onoho zvláštního bytí vzniklého myšlením. Integrace sociální skutečnosti tak představuje přechodový tvar mezi neuspořádaností procesů na nejnižší úrovni a dokonalostí syntézy — její existence trvá mezi stavem maximální entropie a maximální informace, které mohou být pokládány za dva limitní stavy výskytu zkoumaných skutečností. Každý jednotlivý jev, který konstatujeme v tomto extenzivním areálu sociologické problematiky jako jednu ze zvláštních forem společenské existence, trvá, pokud je možné konstatovat heterogenitu všech jednotlivých (možných) forem, pokud je možné je od sebe odlišovat v transformaci, již spojitě procházejí (a která je abstraktním tvarem sociálního procesu). Ze spojitosti všech jevů, na něž můžeme společenský proces diferencovat, ze spojitosti všech jejich změn, k nimž v realizaci dochází, můžeme konstatovat, že heterogenitu a diferenciaci strukturálních forem a typů jejich transformací provázejí znaky jednotné a obecné zákonitosti, které jsou kvantitativní a strukturální povahy, a od nichž lze abstrahovat

hovat kvality jednotlivých typů procesů různých úrovní organizace.

Tým, jako analogie logické struktury a organizace vědeckých poznatků v tom kterém období, obsazuje relativizovanými metodami poznávání předmět tak, že jeho obecná metodika umožňuje zkoumání od úrovně mikroprocesů (např. na molekulární úrovni při studiu genetických kódů a přenosu dědičné informace) přes makroprocesy na úrovni celých jedinců a jejich skupin až k megaprocesům, zahrnujícím nejobecnější dynamické vztahy lidstva k prostředí jeho existence. Důležitým předmětem zkoumání v týmu se tak stávají spojitosti mezi jednotlivými úrovněmi organizace a fázemi evoluce, jimiž se realizuje společenský proces.

Je ovšem zřejmé, že dosud žádné prostředky kvalitativní ani formální (matematické) nám neumožňují studovat reálný proces v jeho komplexivě. Při tom je přirozené, že je požadováno, aby kritériální soustava, umožňující kvalifikaci jevů jedné úrovně, byla použitelná pro jinou, nebo aby byla s jinou alespoň srovnatelná. Takovému požadavku mohou ovšem vyhovět pouze prostředky formální a je proto logické předpokládat, že formalizace studovaných jevů bude základním předpokladem komplexní analytické činnosti. V tomto smyslu lze soudit, že hranice formalizace (rozhodnutelnosti, limity algoritmizace, vnitřní hranice formalismů) budou totožné s účelností a možnostmi týmové práce. K tomu je ovšem třeba poznamenat, že hlavní činnost týmu spočívá v adekvátní formulaci předpokladů, z nichž vycházíme při formulaci vlastní procedury (rovnice) a na jejichž platnosti závisí také platnost vlastního výsledku výpočtu. Jelikož nám čistě logické a matematické myšlení nemůže poskytnout žádný poznatek o skutečnosti (jestliže je zkoumaná skutečnost příliš rozsáhlá a nedostupná přímému získání zkušenosti, ověření), pak všechny poznatky o skutečnosti se zkušeností začínají a zkušeností končí. To znamená, že snaha po ověřování předpokladů musí mít experimentální charakter. Protože však toto ověřování nemůže probíhat přímo v reálném procesu (riziko z následků, praktická nemožnost lokalizace), je nezbytným předpokladem exaktní metodické práce týmu možnost ověření na adekvátním modelu zkoumaného procesu. Zkoumání možností technického a abstraktního modelování se tak zřejmě stanou hlavní a nejdůležitější pracovní náplní týmu (především pro ověřování platnosti algoritmů daných procesů, s jejichž použitím je možná i individuální práce). V nejobecnějším vymezení považujeme za modelování technické či abstraktní napodobení reálně existujícího procesu speciální konstrukci analogonu, v němž se reprodukuje principy organizace a fungování studovaného systému. Modelování tak směřuje k úkolu zobrazit daný společenský proces, nebo jeho vybrané, reprezentativní podstatné proměnné, ve formě takových logicky oprávněných předpokladů, které by umožňovaly zkoumat zvláštnosti studovaného systému a jeho chování jako specificky zvláštní případ obecnější třídy jevů. Počá-

tečním, konkrétním účelem metodologického zkoumání možností modelování sociálních procesů je především nalezení co největšího počtu analogií mezi ději v systému a činností samočinných počítačů a využít jich ke konstrukci dokonalých zařízení, která by umožnila reprodukci systémového chování — tedy nalézt analogii k systému komunikace. Poznávací funkce modelování se v tomto případě kryje s funkcí skupinového (socializovaného) abstraktního myšlení, avšak na rozdíl od ní lze modelování spojit s využitím fyzikálních (biologických, technických) imitací abstrakce, přístupných bezprostřednímu experimentálnímu zkoumání a studovat tak chování

daného lokalizovaného systému v kontrolovaných podmínkách a využít přesných kvantitativních ukazatelů k jejich charakteristice. Technické realizace takových modelů mohou splňovat požadavky kritéria praxe a zdá se, že přímo na době, kdy budou taková zařízení k dispozici, záleží úroveň exaktnosti sociologického zkoumání.

Stejně tak lze předpokládat, že formalizace, algoritmizace a abstraktní popisy chování studovaných systémů (které jsou nezbytnými předpoklady jakékoli technické realizace podobných zařízení) mohou být produktem pouze velmi koncentrované erudice a zkušeností, k níž vytvoří tým optimální podmínky.

Miroslav Dolejší